

אכיפת החוק כנגד מעלימי מס ודיווח עליהם לרשויות- דין "מוסר"

מקורות ומיקוד

לאחר שראינו בשבועות הקודמים את אי יכולת ההתחמקות ממס בשם טענות הלכתיות אלו ואחרות, וכן ראינו כיצד ניתן לנהל חיי מסחר תקינים באופן שידוע שישנם אחוזים ניכרים בשוק הכלכלי במדינה המעלימים מס, באיזה אופן ניתן לערוך עימם עסקאות ובאיזה אופן אסור. השבוע נעסוק בשאלה כיצד יש לפעול כנגד אותם מעלימי מס, האם מותר ואף מצווה לדווח עליהם לרשויות, וכן האם מותר לעבוד ברשות המיסים כאשר חלק מרכזי של העבודה הינו אכיפת החוק כנגד מעלימי המס עד כדי הכנסתם למאסר ע"פ חוקי המדינה. יסוד דין זה המובא בגמ' ובפוסקים נקרא דין "מוסר" ובו תעסוק הסוגיה בשבוע זה

הלימוד בשבוע זה מתחלק לשישה חלקים מרכזיים(ע"פ כותרות המשנה המובאות בדף המקורות)

- א. יסוד איסור מוסר ממון חברו לעכו"ם וחומרתו- חלק זה עוסק בהבנת המושג "מוסר" וגבולותיו וכן בסיבה שחז"ל כה החמירו בדין זה באופן שנראה לכאורה שאינו פרופורציונאלי מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד בעיון את מקורות הגמ' בעיקר את הגמ' מב"ק שם המקור המרכזי לדין מוסר ובפרט מההוא שותא (5 שורות מלמטה) עד לסוף הקטע המצוטט, שאר הגמרות ניתן ללומדם בצורה פחות עיונית ובשעת הצורך אף לדלג עליהם. כ"כ יש ללמוד את היראים והמרדכי ולנסות להבין את מקור הדין של "מוסר", (הרא"ש פחות חשוב).
- ב. היתר הלשנה לרשויות כאשר מצערו וכן כאשר מצער את הרבים- חלק זה עוסק במקרה בו ישנו ציעור מצד אדם כלפי יחיד וכלפי רבים מתי מותר ומתי אסור למוסרו לשלטונות בעקבות ציעור זה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את הגמ' בגיטין בעיון וכן את המאירי (הרא"ש פחות חשוב). לאחר מכאן את הב"ח (הטור מובא רק להבנה על מה הב"ח מדבר כך שאין להתעכב עליו אם אין די זמן). כ"כ יש ללמוד בעיון את השו"ע (אם יש זמן אם נושאי כלים) ולנסות להבין מהן מקורותיו של השו"ע לדינים שפוסק ע"פ המקורות המובאים לעיל (בחלק א וכן בחלק ב)
- ג. דין מוסר במתכוון לטובתו ואינו מתכוון להזיק- חלק זה באופן יחסי אינו מרכזי בסוגיה אולם נעסוק בו בשיעור לכן יש לעבור עליו במגבלות הזמן אך לא להתעכב עליו כלל מיקוד המקורות בחלק זה: יש בעיקר לראות את דברי המרדכי מול דברי הרא"ש ולהבין מחלוקתם (השו"ע מהווה רק סיכום דבריהם להלכה אין להתעכב עליו)
- ד. דין מוסר לאדם המוסר חברו בעקבות אלימות כלפיו או בעקבות נזקים חוזרים ונשנים שעושה כלפיו- חלק זה הינו המשך ישיר של חלק ב בעניין ההבנה מהם גבולות האיסור של דין "מוסר" ומתי מותר למסור אדם לשלטונות מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד בחלק זה את המהר"ם מרזבורג וכן את הרמ"א שמביאו להלכה (את דברי הש"ך ואת מחלוקתו עם הדרכי משה כפי שמובא בדבריו יש לראות רק במידה וישנו זמן לכך) בנוסף יש לראות את דברי הציץ אליעזר כהלכה למעשה בדין זה
- ה. אכיפת העלמות מס ע"י פקידי מס הכנסה- חלק זה עוסק בהבדל בין אדם המוסר חברו לרשויות לבין אדם שזוהי מלאכתו לאכוף את חוקי המדינה מיקוד המקורות בחלק זה: יש לראות את כל המקורות בחלק זה (גמ', ב"י, שבט הלוי)
- ו. דין מוסר במדינות "מערביות" בימינו בעלות משטר ומנהל תקין- חלק זה דן האם בימינו חל דין "מוסר מיקוד המקורות בחלק זה: יש לראות את ערוך השולחן ואת אגרות משה לעומתו ולהבין מהו שורש המחלוקת ביניהם

יסוד איסור מוסר ממון חברו לעכו"ם וחומרתו

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיז עמוד א

רב הונא בר יהודה איקלע לבי אביוני, אתא לקמיה דרבא, א"ל: כלום מעשה בא לידך? א"ל: ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חברו בא לידי וחיבתיו, א"ל: אהדר עובדא למריה, דתניא: ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חברו - פטור, ואם נטל ונתן ביד - חייב. אמר רבה: אם הראה מעצמו, כנשא ונתן ביד דמי. ההוא גברא דאנסוהו עובדי כוכבים, ואחוי אחמרא דרב מרי בריה דרב פנחס בריה דרב חסדא, א"ל: דרי ואמטי בהדן, דרא ואמטי בהדיהו; אתא לקמיה דרב אשי, פטריניה. א"ל רבנן לרב אשי, והתניא: אם נשא ונתן ביד - חייב! א"ל: הני מילי היכא דלא אוקמיה עילויה מעיקרא, אבל היכא דאוקמיה עילויה מעיקרא - מיקלי קלייה. איתיביה רבי אבהו לרב אשי: אמר לו אנס הושיט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה, והושיט לו - חייב! הכא במאי עסקינן - כגון דקאי בתרי עברי נהרא. דיקא נמי, דקתני הושיט ולא תני תן, ש"מ. ההוא שותא דהוה מנצו עלה בי תרי, האי אמר דידי הוא והאי אמר דידי הוא, אזל חד מנייהו ומסרה לפרהגנא דמלכא, אמר אביי: יכול לומר אנא כי מסרי דידי מסרי. א"ל רבא: וכל כמיניה? אלא אמר רבא: משמתין ליה, עד דמיית ליה וקאי בדינא. ההוא גברא דהוה בעי אחוויי אתיבנא דחבריה, אתא לקמיה דרב, א"ל: לא תחוי ולא תחוי, א"ל: מחוינא ומחוינא. יתיב רב כהנא קמיה דרב,

שמטיה לקועיה מיניה. קרי רב עילויה: בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר, מה תוא זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו, אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד עובדי כוכבים אין מרחמין עליו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד א

רבי שילא נגדיה לההוא גברא דבעל נכרית. אזל אכל ביה קורצי בי מלכא, אמר: איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא. שדר עליה פריסתקא, כי אתא אמרי ליה: מה טעמא נגדתיה להאי? אמר להו: דבא על חמרתא. אמרי ליה: אית לך סהדי? אמר להו: אין. אתא אליהו, אדמי ליה כאיניש, ואסהיד. אמרי ליה: אי הכי בר קטלא הוא! - אמר להו: אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל, אתון - מאי דבעיתון עבידו ביה. עד דמעייני ביה בדינא, פתח רבי שילא ואמר: לך ה' הגדלה והגבורה וגו'. אמרי ליה: מאי קאמרת? אמר להו: הכי קאמינא - בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא, ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא. אמרו: חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי! יהבי ליה קולפא, אמרו ליה: דון דינא. כי הוה נפיק, אמר ליה ההוא גברא: עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי? - אמר ליה: רשע! לאו חמרי איקרו? דכתיב אשר בשר חמורים בשרם. חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי, אמר: האי רודף הוא, והתורה אמרה: אם בא להרגך - השכם להרגו, מחייה בקולפא וקטליה.

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז עמוד א

אבל המינין, והמסורות, והמשומדים והאפיקורסים, שכפרו בתורה, ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור, ושנתנו חיתיתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את הרבים, כגון ירבעם בן נבט וחביריו - יורדין לגיהנם, ונידונין בה לדורי דורות, שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי וגו' - גיהנם כלה והן אינן כלין, שנאמר וצורם לבלות שאול (מזבל לו). וכל כך למה - מפני שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר מזבל לו, ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר בנה בניתי בית זבל לך, ועליהם אמרה חנה ה' יחתו מריבו. אמר רבי יצחק בר אבין: ופניהם דומין לשולי קדירה.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כו עמוד א - דף כו עמוד ב

תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן: העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה - לא מעלין ולא מורידין, אבל המינין והמסורות והמומרים - היו מורידין ולא מעלין.

ספר יראים סימן קעה [דפוס ישן - רמח]

והרודף אחר חבירו להורגו או בא לגזול לו ממונו בכלי זיינו רשאי הנרדף להורגו כדכתיב ואם במחנתך ימצא הגנב וגו'. ותנן בפ' בן סורר ומורה [ע"ב א'] הבא במחנתך נידון על שם סופו. וטעמא מפרש רבא בגמרא אין אדם מעמיד עצמו ויודע שיעמוד בעל הממון ועל דעת להורגו הולך ואמרה תורה הבא להורגך השכם להורגו. והמוסר חברו ביד עובד כוכבים אפי' בדבור נקרא רודף מזה הטעם כיון שאם יעמוד אדם עצמו על ממונו יהרגהו כאלו להורגו מסרו. והיינו דתנינן [ע"ז כ"ו ב'] המינין והמסורות מורידין אבל לא מעלין. ואמרינן בב"ק פרק [הגזול בתרא] [ק"ז א'] רב כהנא שמטיה לקועיה דההוא גברא דבעי לחווייה תיבנא דחבריה.

רא"ש מסכת בבא קמא פרק י סימן כז

ההוא גברא דבעי אחוויי אתיבנא דחבריה. אתא לקמיה דרב א"ל לא תחוי א"ל מחוינא ומחוינא. הוה יתיב רב כהנא קמיה קם שמטיה לקועיה. קרי רב עליה בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר מה תוא זה כיון שנפל למכמר אין מרחמין עליו אף ממון של ישראל כיון שנפל ליד עובדי כוכבים אין מרחמין עליו ונוטלין היום מקצתו ולמחר נוטלין כולו ולבסוף מייסרין את נפשו והורגין אותו שיודה אולי יש לו יותר ממון וה"ל רודף וניתן להצילו בנפשו:

מרדכי בבא קמא פרק ט רמז קיז

ואע"ג דשאר מזיקין, ואפילו גנב וגזלן, אין מורידין אותו התם [בדין מוסר] - היינו טעמא, דהואיל והולך ומרויח לעובד כוכבים ומפסיד לישראל, מכוער הוא, שמרגיל עצמו למסור ממון ביד עובדי כוכבים. הלכך דינו חמור מכל המזיקין.

היתר הלשנה לרשויות כאשר מצערו וכן כאשר מצער את הרבים

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ז עמוד א

שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר: בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות, מהו? שרטט וכתב ליה: אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי, אף על פי שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום. שלח ליה: קא מצערי לי טובא, ולא מצינא דאיקום בהו! שלח ליה: דום לה' והתחולל לו, דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לכהמ"ד והן כלין מאיליהן. הדבר יצא מפי ר"א, ונתנוהו לגניבא בקולר.

בית הבחירה למאירי מסכת בבא קמא דף קיז עמוד א

במסכת גיטין התבאר שאף מי שצערוהו בני אדם שאין מהוגנין והיה בידו למסרן למלכות אסור לו ואפ"ל היו מצערים אותו הרבה לא הם ולא ממונם אלא יקיים בעצמו דום ליי' והתחולל לו השכם והערב עליהם בבית המדרש והם כלים מאליהם ומ"מ המצער את הצבור ומוסר הם או ממונם אם בכלל ואם בפרט הסכימו הגאונים שמותר למסרו למלכות ומ"מ לעולם אל יהא אדם נמהר בדברים אלו עד שיבלו שפתות כל העולם לומר די ויראה לי שאם ראוהו משתדל להכביד את המלכות על הצבור מותר להרגו ממה שאמרו בחמשי של גיטין איזיל ואיכול קורצא וכו' עד סבור למקטליה כי היכי דלא ליזול ולימא אמר להו ר' זכריה וכו' ואמרו אחר כן ענותנותו של ר' זכריה בן אבקיילס החריבה את ביתנו וכו' אלא שזו אפשר שבענין נפשות היא אמורה ושמה כל שבצבור בדין זה:

שו"ת הרא"ש כלל יז סימן ב

ששאלת: הא דאמר בגיטין פ"ק (דף ז), גבי דום לה' והתחולל לו, קא מצערו ליה טובא; מהו פירושו: מצערו ליה טובא? אם כמשמעו, אפ"ל מלשין שהלשין אותו בכל יום לשקר, או שהלשינו וגרם לו היזק, שגם זה אסור למסרו למשפט/בדפוס ויניציאה שס"ז: למלכות./ תשובה: אם הוא מלשין אותו, אפ"ל בידיים מותר למסרו למשפט; כההוא דפרק הגזול בתרא (דף קיז), דקם רב כהנא כו', אפ"ל אדם אחר, כל שכן הוא עצמו. ואחר שהלשינו כבר, כיון שרשע הוא, ומסר אותו כתוא מכמר, וירא שמא ימסרנו פעם אחרת, יש שאמרו שמותר לשכור עובד אלילים לענשו; ויש שאסרו, אחר שעשה מעשה, על ידי כותי. והביא ראייה מהא דאמרינן פ' האיש מקדש (ט"ז): על מנת שאני צדיק, אפ"ל רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בלבו. ויש דוחין אותה ראייה; דהתם משום חומרא דאשת איש הוא דאמרינן הכי, אבל לענין מסור, לא. ומביאין ראייה מהא דאמרינן פ' השולח (דף מ"ו ב): ההוא דזבין נפשיה ללודאי וכו'; עד: לא שבקו לי דאיפרקינך; ולא אמרינן דילמא עבד תשובה. ואותו מעשה דגטיין גניבא הוה, ואדם גדול בתורה היה, ולא היה מסור, אלא מצערו ומקניטו בדברים אחרים.

טור חושן משפט סימן שפח

וכל המיצר לציבור ומצערם מותר היה למסרו ביד השלטון להכותו ולקנסו ולאסרו אבל מפני צער היחיד אסור למסרו:

ב"ח חושן משפט סימן שפח

ומה שחילק בין מיצר ליחיד למיצר לצבור. נראה דטעמו מדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות צ ב) אמר רבי אלעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין וכו' לא מפני שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך והיינו לומר שכשרואין שהעם פרוצים בעברות עושים גדר שלא יתפרצו העם ומכאן למד דכשמיצר לרבים יש על בית דין לעשות גדר לצורך רבים שלא יתפרצו העם לצער הצבור אבל משום מיגדר מילתא דיחיד לא והכי משמע לקמן בסימן תכ"ה ס"ב בדברי גאון וז"ש הרמב"ם כאן וכל המיצר את הציבור ומצערם מותר למסרו ביד גוים להכותו ולקנסו ולאסרו כלומר דלמגדר מלתא דציבור עושים כפי הנראה להם להכותו על ידי גוים או לאסרו בתפיסה או לקנסו בממון אבל לא מפני צער דיחיד:

שולחן ערוך חושן משפט סימן שפח סעיפים ט-י, יב

אסור למסור לישראל ביד עובדי כוכבים אנסים, בין בגופו בין בממונו; ואפילו היה רשע ובעל עבירות; ואפילו היה מיצר לו ומצער. הגה: ודוקא בדברים בעלמא; אבל אם מסרו, מותר למסרו, דהרי יוכל להרגו בדין במקום שיש חשש שיחזור וימסרנו לאנסים (הרא"ש כלל י"ז סי' א'), וב' ותשו' רשב"א סי' קפ"א); או אם אי אפשר להציל עצמו בדרך אחר; אבל אם אפשר להציל עצמו בדרך אחר; הוי כשנים שמסרו זה את זה וכל מי שהפסיד חבירו יותר חייב לשלם המותר בנזק שלם (מרדכי פ' הנ"ל ותשובת מיימוני לס' נזיקין סימן ט"ו). וכל המוסר לישראל ביד עובד כוכבים, בין בגופו בין בממונו, אין לו חלק לעולם הבא.

מותר להרוג המוסר אפילו בזמן הזה. ומותר להורגו קודם שימסור, אלא כשאמר: הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו, אפ"ל ממון קל, התיר עצמו למיתה, ומתירין בו ואומרים לו: אל תמסור, אם העיז פניו ואמר: לא כי אלא אמסרנו, מצוה להורגו, וכל הקודם להרגו, זכה. הגה: ואם

אין פנאי להתרות בו, אין צריך התראה (המגיד פ"ח דחובל). וי"א דאין להרוג המוסר אלא אם כן אי אפשר להינצל ממנו באחד מאיבריו, אבל אם אפשר להצילו באחד מאיבריו, כגון לחתוך לשונו או לסמות עיניו, אסור להורגו, דהרי לא גרע משאר רודף (תשובת מיימוני הנ"ל ומרדכי הנ"ל בשם מהר"מ).

כל המוסר הצבור ומצערן, מותר למסרו ביד עובדי כוכבים אנסים להכותו ולאסרו ולקנסו; אבל מפני צער יחיד אסור למסרו. הגה: (וע"ל סי' תכ"ה ס"א). מי שעוסק בזיופים וכדומה, ויש לחוש שיזיק רבים, מתרין בו שלא יעשה, ואם אינו משגיח, יכולין למסרו ולומר שאין אחר מתעסק בו אלא זה לבד. מי שרוצה לברוח ולא לשלם לעובדי כוכבים מה שחייב, ואחר גילה הדבר, אין לו דין מסור, שהרי לא הפסידו רק שהוצרך לשלם מה שחייב, מכל מקום ברעה עשה דהוי כמשיב אבידה לעובד כוכבים; ואם גרם לו הזיק, חייב לשלם לו מה שגרם לו (מהר"ם מרוזבורג).

דין מוסר במתכוון לטובתו ואינו מתכוון להזיק

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיז עמוד א (המקור מובא לעיל מובא שנית רק ע"מ לסדר את הסוגיה שמתחילה מגמ' זו כסדרה) ההוא שותא דהוּוּ מנצו עלה בי תרי, האי אמר דידי הוא והאי אמר דידי הוא, אזל חד מנייהו ומסרה לפרהגנא דמלכא, אמר אביי: יכול לומר אנא כי מסרי דידי מסרי. א"ל רבא: וכל כמיניה? אלא אמר רבא: משמתינן ליה, עד דמייתי ליה וקאי בדינא.

שו"ת הרא"ש כלל יז סימן ד

שאלה: ראובן אומר שיש לו תרעומת על שמעון, שחייב לו מעות, ועוד, שעושה לו דברים שלא כהוגן, והוציא עליו דבה רעה, ואומר שרוצה להתרעם ממנו בדיני עובדי אלילים (מכחישי השם). בא שמעון לבית דין והזמין לראובן, ואמר לבית דין: הנני מזומן לירד לפניכם לדין ולהתחייב בכל אשר תחייבו אותי, ומעתה, תתרו בו שלא יוציא עלי אלו הריבות ושלא יתבעני בדיני עובדי כוכבים. יראה, כי ראובן אינו אלא כמוציא דבה ולעז על שמעון, ועובר משום: לא תשא שמע שוא, וכן כל השומע דבריו. ואם יתרעם עליו בפני אומות עובדי אלילים, יש לו דין מסור, לענשו בידים. ואם יגזם ויאמר: אלך ואומר לפני האנסין דבר שיוכל לבא ממנו הפסד לשמעון, משעת דיבורו יצא מכלל ישראל בני ברית, ונתן רשות לכל יראי השם וחרד על דברו, לענשו. אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

מרדכי מסכת בבא קמא פרק הגוזל ומאכיל רמז קצנ

ההוא שותא כו' היו משמתינן ליה עד דמייתי לבי דינא פסק ה"ר אליעזר מטולא דתקנת חכמים היא שלא יהא אדם רגיל בכך אבל אינו נקרא בכך מסור ולהכי קאמר היו משמתינן ליה ולא קאמר מחייבין ליה והיכא דתקפה לעצמו בידי עובדי כוכבים אף שאין לו לעשות כך דהא דקי"ל [בהמניח] עביד איניש דינא לנפשיה ה"מ בחפץ המבורר לו וידוע [*לכל] שהוא שלו אבל לא בד"א מכל מקום אי תקף בידי [*אדם] [*כותים] לא דיינינן ליה דין מסור ואף על פי שהפסיד אותו שתקפו הרבה מידו כגון שהעלילו [*בעליו] [*עליו הכותים] ולקחו ממונו יותר או הענישוהו אפילו הכי אין על התוקף דין מסור דלא מצינו בתלמוד מסור לאנס אלא במתכוין להזיק את חברו אבל זה נתכוין להוציא את שלו ודומה להיא דנסכא דר' אבא [*דאמר] אין חטפי ודידי חטפי ואם יש עדים שתקף על ידי כותים לאו כל כמיניה אבל אם אין עדים נאמן במגו בספר אבי העזרי:

שולחן ערוך חושן משפט סימן שפח סעיף ה

בעלי דין שהיתה ביניהם מריבה על הקרקע או על מטלטלין, זה אומר: שלי, וזה אומר: שלי, עמד אחר מהם ומסרה ביד אנס, מנדין אותו עד שיחזיר הדבר לכמות שהיה ויסקל אנס מביניהם ויעשו דין בישראל. הגה: מכל מקום אין לו דין מסור, אף על פי שהפסיד חברו ע"י זה הרבה, דלא מקרי מסור אלא במתכוין להזיק, אבל לא במתכוין להוציא את שלו (תשובת מיי' דנזיקין סימן כ"א ומרדכי פרק הגוזל בתרא בשם ר"א = ר' אליהו). ויש חולקין וס"ל דמקרי מסור וחייב לשלם לו כל הזיקן, אם לא היה חברו סרבן; וכ"ש אם התרו בו תחלה שלא ידונו בפני אנסים, ועבר, שיש לו דין מסור (מרדכי פרק הגוזל קמא בשם מהר"ם ופרק המניח ותשובת הרא"ש כלל י"ז סי' ד' ומהרי"ק שורש קנ"ד וקס"א).

דין מוסר לאדם המוסר חברו בעקבות אלימות כלפיו או בעקבות נזקים חוזרים ונשנים שעושה כלפיו

נימוקי ר' מנחם מרזבורק - (מהר"ם מרזבורק)

דין מותר למוכה לקבול לגוים בשע' הזעם ואפי' אם יפסיד המכה כל אשר לו ואם המכה רגיל בכך אפילו לקצוץ ידו אם יכול לעשות עם הגוים יעשה וגם מותר לכל אדם להגיד לשופט ולצוות לתופסו ואפילו יפסיד מחמת כן כל אשר לו דהוי כמו רודף אכן אם באקראי בעלמא הכה ומתחרט שניכר לעולם שלא יוסיף לעשות כדבר הרע הזה אסור להורגו ולהפסיד ממנו, ונראה שבעוד זעמו של המוכה עליו ואם לא נתקרה דעתו עליו בקבלתו בגוים לא יכול להעמיד עצמו מלנקום הוא עצמו או קרובו אשר יחס לבבו, ולא דווקא המוכה אלא מצוה לכל אדם להגיד לשופט פלוני הכה פלוני ועוד הולכים בכעסם תעשה כך שלא יוסיף עוד, ואם יעליל השופט עליו ויקח כל אשר לו פטור המגיד דאל"כ אין לך אדם מציל את חברו מיד מכה. ודאי אם יכול להצילו באחד מאבריו יעשה כרב הונא דקץ ידא או שמא יותר טוב שיגיד לשופט ויפסיד ממון מלחסרו אחד מאבריו והא רפיא, ואין לומר כיון שהמוכה כבר הוכה יש לו לכוף את יצרו ולא לנקום צא ולמוד מגואל הדם כו', וכן מי שעוסק בפסולין או בגזיזת מטבע או בכל דבר שיכול לבא מזה פשיעה לקהל אם הקהל התרו בו שלא לעשות ולא השגיח יכולים להגיד לגוים פלוני עסק באילו עניינים מכוערים ואם לא עשה כן אלא פעם אחד וחדל או יחדל ודאי אסור להגיד לגוים ואפילו יחיד שבא מחמת כן כבר לידו עלילה שסבורים הגוים שהוא עשה מותר לומר פלוני עשה ולא אני:

ש"ך חושן משפט סימן שפ"ח ס"ק מה

י"א דאדם המוכה כו' - כתב בד"מ וז"ל וכ"כ מהר"ם מריזבורק וכתב דאם רגיל להכות הבריות מותר לקצוץ ידו ע"י עכו"ם או להפסיד ממנו או להציל בא' מאבריו עכ"ל וע"ש שהאריך בדינים אלו ואין דבריו נראין דהא אפי' מוסר גמור אסור לאבד ממנו וכ"ש זה כנ"ל עכ"ל ד"מ ולא ירדתי לסוף דעת הר"ב דז"ל מהר"ם מריזבורק מצוה לכל אדם להגיד לשופט פלוני הכה פלו', ועוד הולכים בכעסם תעשה כך שלא יוסיף עוד ואם יעליל השופט עליו ויקח כל אשר לו פטור המגיד דאל"כ אין לך אדם מציל את חברו מיד מכה ודאי אם יכול להצילו בא' מאבריו יעשה כרב הונא דקץ ידא או שמא יותר טוב שיגיד לשופט ויפסיד ממון מלחסרו אחד מאבריו והא רפיא עכ"ל וא"כ ל"ק ממוסר דהכא להציל הוא בא וא"א להצילו אם לא שיגיד לשופט וע"י כך הוא מפסיד ממון ופשיטא דאם יכולים להציל הנמסר ע"י שיפסיד המוסר ממון דשרי ומצוה הוא ועוד דממון מוסר דוקא לאבדו ביד אסור אבל להפסיד ע"י גרמי מותר:

רמ"א חושן משפט סימן שפ"ח סעיף ז

י"א דאדם המוכה מחבירו יכול לילך לקבול לפני העו"ג, אף על פי דגרם למכה היזק גדול

שו"ת ציץ אליעזר חלק יט סימן נב

(א) לדאבוני אין הדבר נדיר שמביאים תינוק או ילד לביה"ח כשהוא כולו פצוע קשה עם שברים בגולגולת ובגפיים, דימומים באברים פנימיים, ממכות או כוויות קשות (ממים רותחים או מסגרות וכדומה) עד מצב של ממש פקוח נפש, כשכל החבלות האלו נעשו במזיד ע"י אחד או שני הוריו, וכפי שכתבתי כבר בחזו"מ של ספרי (סימן תכ"ד סק"ב עמוד רי"ט) כשמתלוננים במשטרה, אז אחרי שהתינוק טופל ומשתחרר מביה"ח מעבירים אותו ע"י צו בית המשפט למשפחה אומנת או למוסד כדי להציל אותו מהוריו, כי כבר היו מקרים לא מועטים שכשהחזירו את התינוק לביתו, מוכה אח"כ למוות...

(ב) במקרה שהאבא בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין כאן חשש של פיקו"ג...

(ג) יש מקרים ידועים של התעללות מינית של מורה בגן ילדים (נקבות או זכרים), בזה, וגם בשתי המקרים הקודמים, שואל אני כעת מצד הדין של מוסר, ואמנם אם מדובר באדם שמיצר את הרבים ומצערן כמו בשאלה (ג) יהיה מותר למסור אותו (חו"מ סימן שפ"ח סעי' י"ב לפי גירסת הש"ך והגר"א) וכן בשאלה (א) שמדובר על פיקו"ג ויש לו דין של רודף, אך מה יהא הדין בשאלה (ב) הלא כתב השו"ע (שם סעי' ט') שאסור "ואפילו הוא רשע ובעל עבירות ואפילו היה מצר לו ומצער" האם מדובר גם על מקרה כזה כשיש נזק של ממש גם פיזית וודאי נפשית.

תשובה... על המקרים האמורים בא כב' בשאלה נוספת בנוגע לדין מוסר, ומפרט וכותב, דבשאלה א' שמדובר על פיקוח נפש ויש לו דין רודף יהי' מותר למסור אותו, אך מה יהא הדין בשאלה ב', הלא כתב השו"ע בחו"מ סי' שפ"ח סעי' ט' שאסור למסור "ואפי' היה רשע ובעל עבירות ואפי' הי' מיצר לו ומצער" וא"כ האם מדובר גם על מקרה כזה כשיש נזק של ממש גם פיזית וודאי נפשית. וזאת תשובתי על זה, ראשית לדעתי כשם שברור לו בשאלה הא' שמותר למסור באשר כי הוא רודף, כך מאותו הנימוק מותר גם בשאלה הב', דהא היא ערוה עליו, ויש לו איפוא דין של רודף אחר הערוה וכנז"ל.

וזאת שנית, אפילו אילו לא היתה ערוה עליו שחייבים על זה כרת, ג"כ היה מותר למסרו, הן כדי להציל אותה מפגיעתו בה, וגם לרבות, כדי להציל אותו מרשעתו זה, ומה שכבו' מצטט ממה שנפסק בחו"מ סי' שפ"ח סעי' ט' שאסור למסור אפילו הוא רשע ובעל עבירות, אין לו ענין

לעל כגון נידוננו, דבשם אין המדובר היכא שבא הדבר כדי להציל אותו מרשעתו, אלא המדובר שרוצים למסור אותו בשביל דבר אחר ורוצים לנהוג בו זלזול בגלל זה שהוא בין כך רשע ובעל עבירות, ולכן אסור, אבל משא"כ בכגון נידוננו שהמדובר שרוצים עי"כ להציל שלא יוכל להוציא לפועל זממת רשעתו, ולכן שפיר מותר למוסרו.

אמרנו שמותר זה גם בכדי להציל אותה מפגיעתו בה, באשר כי אין זה דומה גם למה שנפסק בשו"ע שם שאסור אפילו היה מיצר לו ומצער, דבכאן הרי פוגע עי"כ בגופה ובנפשה, ויעוין בשו"ע שם בסעי' ז' שנפסק ברמ"א די"א דאדם המוכה מחבירו יכול לילך לקבול בפני עכו"ם אף על גב דגורם למכה היזק גדול, והש"ך בס"ק מ"ה כותב בכעין החילוק הנ"ז, דשאני היכא שמוסר כדי שלא יוסיף להכות דמותר ע"ש. ומקרה כזה שלפנינו הוא יותר גרוע מהכאה, וא"כ יכולים למוסרו הן מפני שזה דומה למכה, ועוד יותר מזה, והן כדי שלא יוסיף עשות זאת. ובית דין אביהם של קטנים.

אכיפת העלמות מס ע"י פקידי מס הכנסה

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פג עמוד ב- דף פד עמוד א

רבי אלעזר ברבי שמעון אשכח לההוא פרהגונא דקא תפיס גנבי, אמר ליה: היכי יכלת להו, לאו כחיותא מתילי? דכתיב בו תרמש כל חיתו יער. איכא דאמרי מהאי קרא קאמר ליה: יארב במסתר כאריה בסוכו, דלמא שקלת צדיקי ושבתקת רשיעי? - אמר ליה: ומאי אעביד? הרמנא דמלכא הוא! - אמר: תא אגמרך היכי תעביד; עול בארבע שעי לחנותא, כי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנמ שאול עילויה, אי צורבא מרבנן הוא וניים - אקדומי קדים לגרסיה, אי פועל הוא - קדים קא עביד עבידתיה, ואי עבידתיה בליליא - רדודי רדיד. ואי לא - גנבא הוא, ותפסיה. אישתמע מילתא בי מלכא, אמרו: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא. אתיוה לרבי אלעזר ברבי שמעון, וקא תפיס גנבי ואזיל. שלח ליה רבי יהושע בן קרחה: חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה! - שלח ליה: קוצים אני מכלה מן הכרם. - שלח ליה: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו... ואף רבי ישמעאל ברבי יוסי מטא כי האי מעשה לידיה. פגע ביה אליהו, אמר ליה: עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה? - אמר ליה: מאי אעביד? הרמנא דמלכא הוא! - אמר ליה: אבוך ערק לאסיא, את ערוק ללודקיא.

בית יוסף חושן משפט סימן שפח (ע"פ תשובת הרשב"א)

עוד גדולה מזו שהרי רבי אלעזר ב"ר שמעון (ב"מ פג:): תפס גנבי בהרמנא דמלכא ועניש וקטיל להו וכן רבי ישמעאל ב"ר יוסי (שם פד.) ואף על גב דא"ל רבי יהושע בן קרחה חומץ בן יין וכו' וכן אמר ליה אליהו לרבי ישמעאל ב"ר יוסי מכל מקום לא נשוי להו כטועין גמורים בדינים מפורשים אלא שמחמת חסידותן היה להם להמנע מלהרוג על מה שלא חייבה תורה מיתה וזהו שקראוהו חומץ בן יין לומר שלא היה נוהגין בחסידות כאבותן ואלו היו טועים גמורים ועושים שלא כדין לא קראום אלא טועים גמורים חלילה וחס לגדולי ישראל וחסידים עליון כמותם. ועוד תדע לך מדאמר ליה רבי ישמעאל לאליהו מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא ואהדר ליה אליהו אבוך ברח לעסיא וכו' ואלו היה אסור גמור מאי קאמר הרמנא דמלכא הוא ה"ל ליהרג ואל יעבור ואליהו נמי לימא ליה (פסחים כה:): מאי חזית דדמא דידך סומק טפי אלא ודאי כדאמרן שכל שהוא ממונה על כך מן המלך דן ועושה כאלו במשפטי המלוכה כי מלך במשפטים אלו יעמיד ארץ

שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן נח

באחד שעובד במשרד המכס וכשהוא רואה מי שרימה את הממשלה צריך למסור אותו בבית המשפט ורצונו לדעת אם הוא בגדר מלשין או דינא דמלכותא דינא.

לענין למסור למלכות הנה מש"ס ב"מ פ"ג ע"ב בעובדא דר"א בר"ש דהוי מסר גנבא למלכות מוכח דהוא מותר משום הורמנא דמלכא, ואף על גב דאמרו ליה עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה, היינו משום שנוגע לסכנת נפשות של ישראל וכן מש"כ אלי' זל"ט שם פ"ד ע"א לר' ישמעאל ב"ר יוסי, אבל מעיקר הדין משמע דגם בכזה איכא דין מלכות עיין היטב בריטב"א שבשטמ"ק.

ובבאר הגולה חו"מ סי' שפ"ח, כתב וז"ל וכבר פשט התיקון והמנהג שמנהיגי הקהלות עומדים על המשמר שלא לעשות שקר ועולה לאומות ומכריזים ונותנים רשות לפרסם ולגלות על האנשים אשר לוקחי' בהקפה וכו' יעשה"ה וע"ש ברמ"א סי"א, מי שרוצה לברוח ולא לשלם לעכו"ם מה שחייב לו ואחר גילה אין בזה דין מוסר וכו' ואעפ"י שמסיים רמ"א דמ"מ רעה עשה דהוי כמשיב אבדה לעכו"ם היינו משום שמירי מעכו"ם יחידי אבל מה שנוגע למלכות והוא ממונה על כך אין בזה איסור כנ"ל, אלא דלכתחלה כדאי שלא לקבל משרה כזאת דצריך למסור אפילו בהיתר דלאו משנת חסידים הוא וכדאיתא גם כן בירושלמי סופ"ה דתרומות בכיו"ב, וע"ע בתשובת מהר"ם אלשיך סוסי' ס"ו כ' בכיו"ב דאין בו דין מסור מטעם דינא דמלכותא דינא, ועיין עוד ברמ"א יו"ד סי' קנ"ז סוסי"א ובפת"ש שם ס"ק י"ג, ועיין היטב בד"ת שם ס"ק

נ"ג בשם הב"ח באיזה אופן מותר למסור לכתחלה. וע"ע בפת"ש יו"ד סי' רנ"א מש"כ בשם חו"י סי' קל"ט ועוד, ופשיטא דאינו דומה לנ"ד דהתם מיירי שיבא לידי סכנה אם ימסרוהו לגוים משא"כ כשמטילים עליו עונש בעלמא ואינו בא לכלל סכנה לעולם.

דין מוסר במדינות "מערביות" בימינו בעלות משטר ומנהל תקין ערוך השולחן חושן משפט סימן שפה

הערה: ידוע לכל קוראי הדורות שבזמן הקדמון במדינות הרחוקות לא היה לאיש בטחון בגופו וממונו מפני השודדים והאנסים אף שנשאו עליהם שם משרה כידוע גם היום מאיזה מדינות מאפריקא השוד והחמס שפחות הממשלה עושים ועל טוב יזכרו מלכי איירופא וביחוד אדונינו הקיר"ה מרוסיא ואבותיו הקיסרים ומלכי בריטניא שפרשו כנפי ממשלתם בארצות הרחוקות למען יהי לכל איש ואיש בטחון על גופו וממונו באופן שהעשירים לא יצטרכו להסתיר עצמם שלא ישללו ממונם ויהרגו אותם ועל זה סובב הולך כל דיני מסור ומלשין שבש"ס ופוסקים כאשר נבארם בס"ד כי המוסר ומלשין את חבריו לפני שודדים כאלה הלא רודפו בגופו וממונו ולכן ניתן להצילו בנפשו:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן ט אם מותר למסור גנב לערכאות המדינה

ובדבר גנב שגנב ס"ת וכלי כסף מביהכ"נ, אם מותר למסרו לערכאות המדינה ולמשטרה (פאליס), שידוע שהם דנים ביסורי הגוף במאסר הרבה שנים, הנה לכאורה פשוט שאין שייך להתיר. אף אם לא היה כלל איסור לידון בדיני המדינות לפני שופטי המדינה, אבל הא אין לנו למוסרו לדונו בדברים שלא שייך בדיני התורה, שהוא ממון כפי שומת הבקיאין, והם דנים ביסורים שזה לא חייבה תורה. ועיין במו"ק דף י"ז ע"א, בעובדא דר"ל הוה מנטר פרדיסא, אתא ההוא גברא וקאכיל תאיני, רמא ביה קלא ולא אשגח ביה, ושמתיה ר"ל, וא"ל ההוא גברא אדרבה ליהוי ההוא גברא בשמתא, אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך, ושאל ר"ל בבי מדרשא ואמרו שלו נידוי שלך אינו נידוי, והוצרך ר"ל להתיר נידויו. חזינן דאף על גנבא אסור להחמיר יותר מדינו שחייבה תורה. וא"כ פשוט שגם מכות וישיבה במאסר וכל יסורי הגוף, שאסור, וחייב המכהו אחר המעשה מלקות, מלא יוסיף... עכ"פ בגנב ובמזיק אסור למוסרו לשלטון. ולא קשה מעובדא דר"א בר"ש ור' ישמעאל בר' יוסי בב"מ דף פ"ג ע"ב, כדתירץ הב"י בס"ס שפ"ה, דכיוון שנתמנו ע"ז מהמלכות שאני, והביא זה מתשובת הרשב"א.